

GAZDASÁG & TÁRSADALOM

Journal of Economy & Society

A TARTALOMBÓL:

Czeglédy Tamás

Európa - A centrum - periféria kapcsolat kereskedelmi kérdései

Juhász Zita

Etikus befektetések, etikus bankok

Kiss János

Az innováció akadályozó tényezői Magyarországon

Egyed Krisztián

Versenyképességi modellek a turizmusban

Hegy-Kéri Ágnes

A barnamezők jelenlétének munkaerőpiaci hatása

2014/3

Gazdaság & Társadalom

Journal of Economy & Society

Megjelenik évente négy alkalommal

Főszerkesztő / Editor: Prof. Dr. Székely Csaba DSc

Főszerkesztő helyettes / Deputy Editor: Prof. Dr. Kulcsár László CSc

Szerkesztőbizottság / Associate Editors:

Dr. Székely Csaba DSc, Dr. Fábíán Attila PhD, Dr. Joób Márk PhD,
Dr. Kulcsár László Csc, Dr. Juhász Zita, PhD, Dr. Obádovics Csilla, PhD.

Szerkesztőségi titkár: Dr. Juhász Zita PhD

Nemzetközi tanácsadó testület / International Advisory Board:

Prof. David L. Brown PhD (Cornell University, USA), Dr. Csaba László DSc (Közép Európai Egyetem, Budapest), Dr. Rechnitzer János DSc (Széchenyi István Egyetem, Győr), Dr. Nigel Swain PhD (School of History, University of Liverpool, UK), Dr. Caleb Southworth PhD (Department of Sociology University of Oregon, USA), Dr. Szirmai Viktória DSc (MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest), Dr. Irena Završ, Ph.D FH Burgerland, University of Applied Sciences.

Közlésre szánt kéziratok / Manuscripts: Kéziratokat kizárólag e-mailen fogadunk, nem őrünk meg, s nem küldünk vissza!
A kéziratok formai és szerkezeti követelményeit illetően lásd a folyóirat hátsó belső borítóját. / We accept APA style only.

A kéziratokat és a közléssel kapcsolatos kérdéseket a következő e-mail címre várjuk:
/ Send manuscripts and letters by e-mail only to: zjuhasz@ktk.nyme.hu
A közlésre elfogadott kéziratok összes szerzői és egyéb joga a kiadóra száll.
/ Acceptance of material for publication presumes transfer of all copyrights to the Publisher.

A kéziratokat két független anonim bíráló értékeli. / Articles are refereed by anonym reviewers before publication.

Ismertetésre szánt könyveket az alábbi címre várjuk / Send books for review to:

Prof. Kulcsár László
Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar
Sopron Erzsébet. u. 9. 9400 Hungary

Web oldal / web page: <http://gt.nyme.hu>

Előfizetés:

Intézményeknek: 2800 Ft./év
Egyéni előfizetés: 1700 Ft./év
Példányonkénti ár: 700 Ft./dupla szám: 1400 Ft.

ISSN 0865 7823

Copyright © 2014 Nyugat – magyarországi Egyetem Kiadó

Gazdaság & Társadalom

6. ÉVFOLYAM

2014.

3. SZÁM

TARTALOM

Table of Contents and Abstracts in English: See page 83

A folyóirat megjelenését a Pallas Athéné Domus Scientiae Alapítvány,
a Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Karán megrendezett
„Makrogazdasági döntések – hálózati szinergiák” nemzetközi tudományos konferencia
támogatója finanszírozta.

TANULMÁNYOK

- Európa - A centrum - periféria kapcsolat kereskedelmi kérdései** 3
Czeglédy Tamás
- Etikus befektetések, etikus bankok** 25
Juhász Zita
- Versenyképességi modellek a turizmusban** 40
Egyed Krisztián
- Az innováció akadályozó tényezői Magyarországon** 53
Kiss János
- A barnamezők jelenlétének munkaerőpiaci hatása** 60
Hegyí-Kéri Ágnes

KÖNYVISMERTETÉS

- A globalizációs paradoxon** 72
[Dani Rodrik: A globalizáció paradoxona. Demokrácia és a világgazdaság jövője. Corvina Kiadó. Budapest. 2014. ISBN: 978 963 13 6181 0. Eredeti cím: The Globalization Paradox. Democracy and the Future of the World Economy]
Nagy Balázs
- A Bibliát, ha nem későn olvassuk, a Korán is érthetőbb lesz.** 76
[Varga Norbert - A Biblia és a Korán politika- és gazdaságképe. Excit Kiadó, MARCZI Közösségi tér Kolozsvár. 2013. ISBN 978 973 7803 02 3. Budapesten 2014. március 13-án, a könyv bemutatóján elhangzott méltatás szövege.]
Duray Miklós

- Table of Contents/Abstracts** 83

Etikus befektetések, etikus bankok

Dr. Juhász Zita PhD¹⁴ egyetemi adjunktus

Nyugat-magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar

ABSZTRAKT Bár a fejlett nyugat-európai országokhoz képest megkésve, de Magyarországon is megjelentek a vállalatok társadalmi felelősségvállalását ösztönző társadalmilag felelős beruházásokat tartalmazó etikus alapok (SRI). A külföldi példákat alapul véve szerepük várhatóan erősödni fog. Ez remélhetőleg pozitív hatással lesz a hazai vállalatok társadalmi felelősségvállalás terén tett erőfeszítéseire is, noha meglehetősen kevés vállalat van bevezetve a tőzsdére. Ezen a módon leginkább azokra a vállalatokra lehet jelentős hatást gyakorolni, amelyek nyílt részvénytársaság formában működnek. Közvetetten azonban más társasági formák esetében is gyorsíthatja a folyamatot, hogy a vállalatok felismerjék a társadalmi felelősségvállalás fontosságát. Az etikus bankok teljesen más tevékenységet végeznek: ők olyan vállalkozásoknak, civil szervezeteknek, magánszemélyeknek hiteleznek, akik a hagyományos pénzügyi szektor standardjai alapján hitelképtelennek minősülnének. E kategóriába tartozik Magyarország első közösségi bankja, a Magnetbank, amely egyelőre csekély mértékben tudja e célt megvalósítani. De már van képviselője Magyarországon az etikus bankoknak. Érdemes ezért megismerni őket, céljaikat, működésüket.

KULCSSZAVAK: vállalati társadalmi felelősségvállalás, pénzügyi szektor, finanszírozás, etikus bankok, etikus befektetések.)

Bevezetés

A nyugat-európai és egyesült államokbeli szakirodalomban egyre gyakrabban találkozhatunk a társadalmi, szociális, etikus, alternatív, fenntartható, szolidaritásalapú vagy közösségi jelzőkkel, ha a bankokról olvasunk. Magyarországon is van már – csekély tőkeerejű - képviselőjük. Az etikus befektetési alapok befektetési jegyei (másként: társadalmilag felelős alapok) is megjelentek a magyarországi bankok befektetési termékei között. Azonban ma is sok a zavar az etikus bank és az etikus befektetés fogalmak körül, amely utóbbi egyértelműen a vállalati társadalmi felelősségvállalás témakörével rokonítható.

A társadalmi felelősségvállalás koncepciója a Lisszaboni stratégiához kapcsolható, tehát a versenyképesség javulás, tudásalapú társadalom, fenntartható fejlődés,

foglalkoztatottság, társadalmi kohézió kérdéskörébe illeszkedő, alapvető elem. A különböző motivációkkal és s hozzájuk kapcsolódó ösztönzőkkel kapcsolatos kutatások jelentősége megnövekedett napjainkra. A társadalmi értelemben felelős gondolkodás beépítése a vállalatok küldetésébe, célrendszerébe, a vállalati kultúrába, a hosszú távú stratégiába már nem csak a nagy multinacionális vállalatok szintjén elfogadott és ismert törekvés.

A hitelképtelen vállalkozások, civil kezdeményezések, közösségépítő, jó ügyet szolgáló törekvések gyakran sikkadnak el a megfelelő kezdőtőke meglétének hiányában. A takarékszövetkezetek, amelyek kissé közelebb állnak a helyi közösségekhez és esetleg kénytelenek a kereskedelmi bankok célcsoportjába már nem tartozó, kevésbé jövedelmező ügyleteket is vállalni és talán valamennyire partnerek a helyi ügyek vitelében, de nem jelentenek igazi megoldást. Ugyanakkor megjelentek – többnyire a legutóbbi évtizedben – speciális intézmények, amelyek alkalmasabbak közösségi célok kiszolgálására, céljainak támogatására. Ilyen például Magyarország első közösségi bankja. A közösségi bankok rendszerint profitjukból is támogatják a szektort és speciális szakismeretük segítségével tanácsadást is nyújtanak. Jellemzően ez külföldön sem a kereskedelmi bankok terepe. Azonban sok országban sokkal jobban kiépült már e szektor finanszírozásának pénzügyi háttere, a társadalmi célok segítésére létrejött, helyi közösségek igényeinek kiszolgálását végző szervezetek formájában. Ilyen feladatokat látnak el az ún. etikus bankok. Ez főként Nyugat-Európára jellemző pénzügyi intézménytípus. Meghatározó képviselője például az öt országban is jelenlevő Triodos Bankcsoport. Kevesen gondolják, hogy tevékenykednek e területen olyan intézmények is, amelyek évszázados múltra tekintenek vissza. Az Egyesült Államokban számos közösségi pénzügyi intézmény van, a '70-es években mutatkozott rájuk először igény és ekkor hozták létre az elsőt.

A kutatás közvetlen célja

A kutatás célja, hogy megvizsgálja a címben szereplő alternatív finanszírozási módok és intézmények létrejöttének okait, speciális törekvéseiket és módszereiket. Csoportosítva, osztályozva mutatja be az egyes módokat, intézményeket, áttekinthetővé téve ezeket, rendet téve köztük, véget vetve a velük kapcsolatos fogalmi zavaroknak. A világviszonylatban legnagyobbak közé tartozik a Triodos Bankcsoport, melynek küldetését, alkalmazott elveit (befektetések és hitelezés területén) eredményeit, bővülését, szervezeti felépítését, humánerőforrás gazdálkodását esettanulmány formájában mutatom be.

Az etika megjelenése a banki- és pénzügyekben

A történelem nagyon korai szakaszában az aranynak különlegesen nagy jelentősége volt. Bár kis mennyisége is nagy értéket képviselt, ezért alkalmas volt a

pénz szerepének betöltésére, mégsem egyszerűen csak „önmagáért való” pénz volt abban az értelemben, mint a pénzfunkciókat a kor viszonyainak megfelelően betöltő eszköz. Ezer szállal kötődött a művészethez, vallási és spirituális szokásokhoz. Az ősi korok emberének hiedelem világában az istenek számára fontos anyagról volt szó, amelynek áramlását, felhasználását földi szolgálók, a papok irányították. A középkorban hasonló volt a helyzet, ha azt nézzük, hogy a vallás nevében, immár intézményesült formában az egyház döntött a pénzügyi kérdéseket illetően. Mind az iszlám, mind a korai kereszténység tiltotta a kamatszedést, szabályokat alkottak a gazdasági élet területén. A kolostorok által szervezett gazdálkodás jótékonyági tevékenységgel fonódott össze. A lelki világ, a természet és a társadalom szoros egységet alkottak, ez az egység adott az akkori ember életének kereteket.

A 15. század elején a természettudományok fejlődése lendületet vett, beköszönött a felvilágosodás és fokozatosan megváltozott az emberek viszonya a vallást, a természetet és a helyi társadalmi környezetet, sőt akár a nagycsaládi kötelekeket illetően. Megjelent és túlsúlyba került az individualizmus. Természetesen a gazdasági, pénzügyi kérdések elválása a társadalmi normákról, a vallási kérdésektől, előnyökkel is járt (Weber, 1982). Kibontakozhatott a korai kapitalizmus, amely óriási lökést adott a gazdasági értelemben vett fejlődésnek. Az iszlám világában például ez az elválás nem jelent meg, így azoknak az országoknak, ahol például e vallás volt a jellemző, a gazdasági fejlődése messze elmaradt Európától. A korai kapitalizmus árnyoldalai azonban korán megmutatkoztak. Számos változás következett be azóta, amely ezeket az árnyoldalakat próbálta ellensúlyozni (pl. fogyasztó- vagy munkásvédelmi törvények, társadalombiztosítási rendszerek kialakulása), azonban az űrt, amely a korai kapitalizmussal egy időben jelent meg az emberekben – nem tudta betölteni. Az űr feltehetőleg azért keletkezett, mert az ember nem volt képes többé integrálni gazdasági, társadalmi, világnézeti normáit, az „új” rendszerbe illeszteni azokat az értékeket, amelyek évezredek óta élete tartópilléreként szolgáltak. És talán éppen ez az űr az, amely teret adott az etikus banki normáknak, sőt kívánta az etikus banki működés fogalmának és gyakorlatának megjelenését.

Társadalmi, szociális, etikus, alternatív, fenntartható, szolidaritásalapú, közösségi – ezeket a jelzőket, kifejezéseket használják a pénzügyi szektor azon részére, mely e tanulmány alanyául szolgál és talán ez a felsorolás nem is teljes. Az ilyen intézmények mindannyian azonosságot mutatnak abban, hogy van egy olyan céljuk, amely túlmutat tevékenységük pénzügyi eredményén és ez a cél humán értékekhez kapcsolódik. Ennél pontosabb és egységesebb meghatározás azonban sokféleségük miatt nem lehetséges. Az egyetemes emberi értékek mentén való cselekvés logikusan megköveteli e cselekedetek, lépések pénzügyi kérdéseinek alternatív kezelését is. Erre vállalkoztak ezek az innovatívnak nevezhető gyakorlatot kialakító pénzügyi intézmények. Sok ilyen érték megtalálható a nemzetközileg elismert nyilatkozatokban és elvekben, amilyen például az Egyesült Egyetemes

Emberi Jogok Nyilatkozata (1948), valamint a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet alapvető elvekről és munkahelyi jogokról kiadott nyilatkozata (1998). Ez utóbbinak célja, hogy meghatározza az alapvető jogokat, mint például:

A gondolkodás és a vélemény nyilvánítás szabadsága, a józan ész használatahoz és a lelkiismerethez való jog, a művészethez, kultúrához, az oktatáshoz és kutatáshoz való hozzáférés.

Egyenlő jogok politikai és jogi szinten, egyesülési jog, munkához való jog. Részvétel joga nyilvános vitában és olyan civil projektekben amelyek kihívásokra keresnek és adnak választ, amelyek a közös társadalmi felelősség körébe tartoznak és alapvető jog ezek finanszírozási forrásainak elosztásába való beleszólás joga is!

A testvéri szellemben folytatott, a tolerancián és az együttműködésen alapuló gazdasági élethez, azaz a szociális gazdasághoz való jog, szociális vállalkozások létrehozásának joga, különösen a következő területeken: szegénység enyhítése, méltányos kereskedelem, a környezet megóvása és a természeti erőforrások megőrzése.

Azoknak a pénzügyi szervezeteknek, akik az etikus bankolást folytatják, növekszik a tudatosságuk és felelősségérzetük küldetésüket, törekvéseiket illetően. Kiválasztják, melyik projektet érdemes finanszírozni, meghatározzák azokat a kritériumokat, amelyek révén el lehet dönteni, kik, milyen mértékben járulnak hozzá a fenntartható társadalom kialakulásához és melyek a nem fenntartható termékek és szolgáltatások, vagy melyik a fenntarthatatlan termelési folyamat. Maguk az egyes termékek és szolgáltatások is tükrözik ezeket az értékeket és szándékokat. A pénzügyi szektor ebben a formájában nem egyszerűen szolgáltatást végez, az etikus pénzügyi témaköre magáról az emberi fejlődés irányainak megválasztásáról szól. Természetesen az állami irányítással történő hitelezés, a „fejlesztő állam” elmélete is ezen az alapon nyugszik, csak a rendszerben való részvételt és a célokat illetően kevésbé demokratikus az eljárás és nem érinti az egyén és közösség identitásának fejlesztését. Sajnos, általában a fenntarthatóság szempontjai sem érvényesültek, ha az állam befolyásolta a gazdaságot, csakúgy, mintha a piac törvényszerűségei korlátozás nélkül érvényesülnek. A központi pályázatok kiírásával történő pályázatok pedig éppen azok, amelyek e fehér foltokat hagyják maguk után, amelyeket e közösségi bankszektor kíván orvosolni.

A társadalmilag felelős befektetés

A 18. század Angliájában a kvékerek tartózkodtak az olyan befektetésektől, amelyek olyan iparágakba irányultak, mint a dohány, az alkohol, a szerencsejáték és a rabszolga kereskedelem. Ez volt az első erkölcsi alapon történő válogatás, szűrés a befektetéseket illetően. Ez tekinthető az első olyan példának, ahol megjelennek a társadalmilag felelős befektetések (Social Responsible Investment; SRI) előzményei. Később az 1920-as években az Egyesült Államokban a Metodista

Egyház szűrte ki befektetési portfóliójából az erkölcsi értelemben negatív hatású tevékenységeket, azaz a „bűnös részvényeket”. Az a gondolat, hogy a befektetési alapokat kívánt irányú társadalmi változások szolgálatába kell állítani, csak az 1960-as és 70-es években jelent meg (Pax World Alapok). Az 1980-as években a Friends Provident (Egyesült Királyság) volt az első pénzügyi intézmény, aki SRI alapot indított. Azzal a céllal tette ezt, hogy elkerülje, hogy a befektetések a dél-afrikai apartheid rezsimet támogassák. Segítségével létrejött az EIRIS (Ethical Investment Research Service), amely kialakította az ezzel kapcsolatos kutatások feltételeit és elkészítette azt a részvénylistát, amelyen azok a cégek szerepelhettek, amelyek társadalmi, környezeti és erkölcsi szempontból érdemesek voltak erre. Az Egyesült Államokban Any Domini fejlesztette tovább az etikai szűréseket, tanácsadást nyújtásával foglalkozott és megalkotta az első etikus tőzsdei részvényindexet.

Az 1990-es évek elejére tehető a kísérlet, hogy ne csak pozitív listát készítsenek, ne csak pozitív kritériumok alapján értékeljék a befektetéseket, hanem negatív szűrés is történjen, „negatív lista” is készüljön, amely a befektetésre nem ajánlott részvények neveit tartalmazta. A pozitív szűrés továbbfejlesztése a „best in class” módszer, amely összehasonlította a vállalatot versenytársaival. Ezzel azt kívánta elérni, hogy versenyre sarkallja e vállalatokat az erkölcsös, felelős működés szempontjából is. Ezt a típusú szűrést is tovább fejlesztették napjainkra. Számos erre specializálódott szervezet jött létre. Szűrési szabványok alakultak ki, és elmondható, hogy mára igen fejlett szűrési szolgáltatások állnak rendelkezésére a bankoknak, biztosítóknak, vagyonkezelőknek, intézményeknek, tehető magánszemélyeknek. A legtöbb tőzsdén jegyzett részvény átesett már etikai szempontú átvilágításon, amely mérte szociális érzékenységét, a környezethez való viszonyát. A mai etikus alapok vagy alapkezelők vizsgálódásaik során a pozitív és negatív feltételek teljesülését egyaránt figyelik. Számos alap, amilyen a Triodos Bankcsoport, aktívan részt vesz a részvényesi közgyűléseken is, minden lehetőséget kihasználva hogy minél jobban megismerje a cégeket, amelyeknek a szűrését elvégzi. Az etikus befektetési alapok gyorsan fejlődnek és a hagyományos bankok is nagy számban kínálnak ilyen termékeket. Ma már több mint 600 ilyen etikus alap van a világon, számuk folyamatosan növekszik. E termékek azonban nagyon különböznek a méret és tartalom tekintetében. Eltérnek az alkalmazott pozitív és negatív kritériumok is.

Ma már, ha minőségi etikai alapba akarunk fektetni, nem elegendő, hogy az, hogy „etikai alap” szerepel az elnevezésben. Ahogy a vállalatok tevékenysége egyre nagyobb mértékben befolyásolja bolygónk állapotát, az emberek életminőségét, úgy egyre nagyobb mértékben kell kivenni a részüket a felelősség vállalásából. Ez mára mindenki számára nyilvánvalóvá vált. Nagyon alapos vizsgálatra van ahhoz szükség, hogy egy etikai szűréssel foglalkozó csoport lássa és átlássa, vajon hol tart egy vállalat menedzsmentje abban a tekintetben, hogy az irányítási és szervezeti struktúrába integrálja ezt a szemléletet, a vállalati társadalmi felelősségvállalás törekvését. Nagyon ritka az igazán jó minőségű társadalmi felelősségvállalás. És ez

független attól, hogy mennyire sikeres pénzügyileg, vagy hogy mennyire tökéletesen szolgálja ki ügyfelei igényeit. Ha egy cég kellően felvilágosult vezetéssel rendelkezik, fel kell ismernie, hogy a társadalmi felelősségvállalás alól nem lehet kibújni; a fejlődés egyre több etikai kérdést és dilemmát vet fel, maga a vállalat is jobban jár, ha fokozatosan beépíti stratégiájába a vállalati felelősségvállalás – nem csak színleg vállalt – kötelezettségeit. Részükről az etikai szűrés kritériumainak ismerete – amelyek nyilvánosak – hasznos lehet, hiszen megmutatja a változtatás szükséges irányát.

Már ma is érezhető, hogy az etikai szűrések alkalmazásával a befektetők befolyást tudnak gyakorolni a vállalatokra, javítva az átláthatóságot, a beszámolási kötelezettségek teljesítését és nyilvánosságát, továbbá az elszámoltathatóságot. Az etikai szűrés és befektetői nyomás hatékonyan kényszeríti ki, hogy a vállalaton belül nagy hangsúlyt helyezzenek arra, hogy megfigyeljék a vállalati folyamatokat, ellenőrizzék, mérjék a folyamatok és tevékenységek hatásait, javítsák a kommunikációt, a visszacsatolást és módosítsák üzleti elveiket. A részletesebb, kidolgozottabb és az elvárásoknak megfelelő területekre kiterjedő jelentéstételi kötelezettségekre, külső ellenőrzési rendszer kidolgozására is szükség lenne (környezeti és társadalmi szempontok alapján), hogy e folyamat hatékonysága javuljon. Persze, a rendeletek, környezetvédelmi iránymutatások, vállalatirányítási kódexek és a szűréseket végző elemzők munkájának hatása sem elhanyagolható mértékű.

A társadalmilag felelős befektetések jelentősen eltérnek az etikus banki tevékenységtől. A társadalmilag felelős befektetések a tőzsdén bejegyzett részvénytársaságok viselkedését kívánja befolyásolni azáltal, hogy az saját tőkével való ellátottságát fenyegeti, ha nem követi a társadalmi felelősségvállalás normáit. Az etikus bank általában sokkal kisebb cégeknek, esetleg civil szervezeteknek és magánszemélyeknek nyújt közvetlenül hiteleket – persze, csak társadalmilag hasznos és elismert tevékenységre (pozitív kritérium), ha azok nem kifogásolhatóak valamely elvi szempontból (negatív kritérium) – ennyiben akár hasonlítanak is.

Etikus bankok

Az etikus bankok azért jönnek létre, hogy olyan projekteket finanszírozzanak, amelyek a tisztán piaci alapon működő pénzügyi intézmények útján nem nyernének kielégítést. Speciális kockázati tőke befektetéseknek is tekinthetjük hiteleiket, amelyeket rendszerint vállalkozók, vállalkozások, szövetkezetek, civil szervezetek számára nyújtanak, jellemzően forráshiányos területeken. A 20. század elejének szövetkezeti mozgalmi kiváló példákat szolgáltatnak arra, hogy hogyan lehet alapvető szükségleteket kielégíteni a kölcsönösség és együttműködés talaján. A korai időkben ez a tagság közvetlen igényeire vonatkozott. A modern együttműködési módok esetében a méltányos kereskedelmet és a mikrofinanszírozást szolgáló szervezetek ötvözik a gazdasági és társadalmi értékeket. Ez az oka, hogy – bár az általuk mozgatott tőke nagysága a nemzetközi tőkeáramlás során áramló

tőke nagyságához nem fogható – mégis jelentős szerepet töltenek be a globális gazdasági környezetben. Az etikus bankok gyakorlata két szervezettípustól ered. A szövetkezeti mozgalmak és a civil szervezetek igényei hívták életre, többnyire ők is hozták létre őket. Már régen léteztek közösségi bankok (esetleg kifejezetten szövetkezeti vagy civil bankok) – főleg a fejlett országokban – amikor a hagyományos, üzleti alapon működő bankok elkezdtek már üzleti lehetőségként tekinteni ezekre a szervezetekre. A mikrofinanszírozással foglalkozó intézmények főként oda juttatnak pénzt a gazdaságban, ahol a legnagyobb a nélkülözés és erőfeszíté- seik révén a szegénység enyhítésére van kilátás.

Az etikus bankok közé sorolható különböző pénzügyi intézményformák

A jobb megértés érdekében érdemes 3 különböző intézménycsoportot megkülönböztetni és külön is szót ejteni róluk:

1. Szövetkezeti bankok és hitelszövetkezetek
2. Új társadalmi (civil) bankok és magán fejlesztési bankok
3. Mikrofinanszírozással foglalkozó bankok

Szövetkezeti bankok és hitelszövetkezetek

A 20. század társadalmi feladatainak megoldásához a szövetkezeti bankok és hitelszövetkezetek is jelentősen hozzájárultak azzal, hogy tagjaik számára kölcsönöket nyújtottak. Amikor azonban a kereskedelmi bankok és takarékpénztárak a banki szolgáltatások széles skáláját kezdték kínálni, megváltozott a helyzet. Számos szövetkezeti bank – felvéve a versenyt a kereskedelmi bankokkal – kibővítette tevékenységei körét, de ezzel egy időben el is veszítette sajátos társadalmi küldetését. Csak a közelmúltban – az elmúlt néhány évtizedben – fedezték fel gyökereiket és kezdenek visszatérni azokhoz. Pontosabban, igyekeznek úgy pozícionálni magukat a piacon, mint akinek küldetése elsősorban a társadalmi feladatok finanszírozása. Ez a megkülönböztetés egyfajta speciális márkaépítés a pénzügyi világban, de ez mit sem vesz el tevékenységük értékéből és sikeréből. Mindenképpen sikerként értékelhető ugyanis, hogy ezek az intézmények jól egyeztetik hagyományos kereskedelmi banki tevékenységeiket olyan speciális feladatokkal, mint a közösségi fejlesztések, a nonprofit szektor finanszírozása és a környezet védelmét célzó projektek finanszírozása. Az ilyen bankok közé tartozik például a Rabobank The Hollandia (amely elsősorban a környezeti fejlődésre fókuszál), a Vancity Bank Kanadában (ők az alacsony jövedelmű és perifériára szorult gazdasági szereplők számára teszik hozzáférhetővé a pénzügyi szolgáltatásokat), a Cooperative Bank az Egyesült Királyságban (amely markánsan állást foglalt a fegyverkezés finanszírozása ellen) és a Credit Coopératif Franciaországban (olyan termékeket kínál, amelyek a társadalmi szolidaritást fejlesztik).

Új társadalmi (civil) bankok és magán fejlesztési bankok

Az elmúlt 40 évben számos új civil bank és magán fejlesztési bank jött létre és ma is nagyon sok új alakul. Felismerték azt, hogy a társadalom és a benne élő ember számára az életminőség meghatározó fontossággal bír (beleértve a környezeti kérdéseket is) és ezeknek az igényeknek egy jó része kielégítetlen marad. Ez a felismerés jelentős impulzust jelentett ezeknek az újonnan alakuló, formálódó intézményeknek a küldetésük megfogalmazása során. Ezek az intézmények egyébként nem úgy látják magukat, mint olyan szervezetet, amely segítséget nyújt vagy egyedül a közvetlen eredmény elérése érdekében forrást biztosítanak bizonyos folyamatok számára, hanem olyan szervezetként identifikálják magukat, akik szemléletváltást, szemlélet formálódást tudnak elérni lokális szinten vagy akár globális környezetben. Hűek akarnak maradni alapelvükhöz, hogy a gazdasági növekedés önmagában nem cél és a pénzügyi jövedelmezőség is csak azért fontos, hogy ezáltal a további fejlesztések lehetősége biztosított legyen. Ezeket az elveket hirdetik a vezető NGO-k (Non-governmental Organisations, nem kormányzati szervezetek), mint az Amnesty International, a Greenpeace vagy a Föld Barátai. De számos állampolgárnak vagy akár a kulturális kreatívoknak¹⁵ is ez az alapelv a meghatározó, akik meg vannak győződve, hogy az egyén gondolkodása, fejlődése is jelentős abban a folyamatban, hogy globális szinten is változások következzenek be.

1974-ben jött létre a GLS Bank Németországban. Abban volt az első, hogy a hiteleket aszerint ítélte oda, hogy azok mennyire szolgálják a fő emberi értékeket, az emberek szemléletmódjának átalakulását. Ezen kívül a pénz egy részét ajándékba adták, térítésmentes hitelek formájában. Ezek természetesen olyan célokat szolgálták, amelyek várhatóan a „legtermékenyebb talajra hullanak” a közösségépítő célok területén. Az ún. „capacity building”, - magyarul: kapacitásépítés¹⁶, kapacitásfejlesztés - területére koncentráltak. Ennek keretein belül a megtakarítók és hitelfelvevők, fogyasztók és vállalkozók közös céljuk és erőfeszítésük eredményeként élük meg például az ökológiai gazdálkodást folytató farmok elterjedését, vagy a mozgássérültek gondozása és iskolai nevelése helyzetének javulását. A GLS Bank szerint lényeges, hogy lássuk, hova szükséges a pénznek áramolnia ahhoz, hogy az szolgálja a társadalom és az egyén

15 Önmagukat függetlenként definiáló általában az értelmiségi körbe tartozó személyek, akik egyébként sokszínűek és sokrétűek a tevékenységeiket és értékeiket illetően. A „kulturális kreatívok” az alábbi öt kulcsértéket tartják a magukénak Nancy L. Mary szerint: (1) globalizmus (beleértve a planetáris ökológiát és a Bolygó szolgálatát), (2) ökológiai fenntarthatóság, (3) feminizmus, kapcsolat és család, (4) spiritualitás, az elme és a test közötti egészségügyi kapcsolat és az egyéni fejlődésen alapuló pszichológia, valamint a (5) társadalmi optimizmus és a jól fejlett társadalmi érzékelés. (Nancy L. Mary, 2012)

16 „... olyan folyamatként írható le, amelyben egyének, csoportok, szervezetek és társadalmak egyénileg vagy kollektíven fejlesztik a képességeiket ahhoz, hogy különböző feladatokat lássanak el, problémákat oldjanak meg, célokat tűzzenek ki és valósítsanak meg.” (Kumin, 2006)

fejlődését. Ha pedig felismerjük, mely tevékenységek, célok ezek, tudatosan irányítani kell a folyamatot. Úgy gondolják, ennek fő mozgatórugója csakis a másokért, a közösségért vállalt egyéni felelősség lehet. A közösségépítés folyamatán keresztül hozza létre ez a rendszer a közösségi kezességvállalás intézményét is. A megtakarítási termékek között az ügyfelek a célok alapján választhatnak, ezzel különböző hozamú befektetésekre nyílik lehetőségük (hiszen az egyes területek eltérő kockázatúak). A banki működés etikus megközelítése nagy lendületet adott az európai társadalmi, ill. civil bankok fejlődésének, amely az elmúlt néhány évtizedben töretlen volt. A kulturális különbségek és a különböző méretű, - fejlődési szakaszban levő, eltérő típusú (szociális, környezeti) szolgáltatások (és termékek) ellenére a támogatott célok mindegyike jól szolgálja az etikus és fenntartható fejlődést, amely e szervezetek küldetésének, törekvéseinek és gyakorlatának középpontjában áll. Mindegyik jó ügyet szolgál, saját területén, saját szolgáltatásainak (termékeinek) piacán. Természetesen nem igaz, hogy a civil bankok, illetve magán fejlesztési bankok területén nem voltak még kudarcok – de legtöbbször sikerült biztosítani a működés folytonosságát az egyes finanszírozott területeken, sőt fejlődésüket úgy, hogy mindeközben e finanszírozási formák megfelelték az általános banki előírásoknak is. Egy – a teljesség igénye nélküli – felsorolás a sikeres intézmények köréből:

- ShoreBank, (1973), USA
- GLS Bank, (1974), Németország
- Triodos Bank, (1980), holland bank, leányvállalattal Belgiumban, az Egyesült Királyságban, Spanyolországban és Németországban.
- Freie Gemeinschaftsbank in der Schweiz, (1984), Svájc
- Merkur Bank, (1985), Dánia
- Wainwright Bank and Trust Cy, (1987), USA
- Alternative Bank Schweiz, (1990), Svájc
- Cultura Sparebank, (1997), Norvégia
- Ekobanken, (1998), Svédország
- Banca Popolare Etica, (1998), Olaszország
- Charity Bank, (2002), United Kingdom.

Egyes szociális bankokat szakszervezetek hoztak létre, a szociális és etikus banki feltételeknek eleget téve:

- ASN Bank (1960), Hollandia
- Caisse d'Économie solidaire Desjardins (1971), Kanada
- Unity Trust Bank (1984), Egyesült királyság.

Más szociális bankok csak egy szegmensre fókuszálnak, pl.

- egészségügy és szociális szolgáltatások:

- Bank für Sozialwirtschaft, 1923-ban hozta létre az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága és eredetileg a németországi szervezet központi adminisztrációját szolgálta.
- környezet:
- Umweltbank (1995) Németország
- New Resource Bank (2006) USA

A fentebb felsorolt bankok nagyjértékben különbözőek, pl. mérlegfőösszegük 30 millió eurótól több milliárd euróig terjedhet, finanszírozó képességük projektenként 50.000 eurótól 25 millió euróig. Mindent összevetve, ezek az intézmények ma több tízezer projektet finanszíroznak, szociális, társadalmi területen nagy hozzáadott értéket létrehozását segítik elő, mobilizálják több millió ember és intézmény megtakarításait. Persze, mindez nem ítélné jelentősnek, de olyan tevékenységről van szó, amely dinamikusan bővül, szerte a világban, elkötelezett vezetőkkel. Várható, hogy társadalmi változásokat katalizál egyelőre csekély, de folyamatos jelenlétük a pénzügyi szektorban. E bankok kialakították már saját belső szervezeti, személyzeti gyakorlatukat is. Több területen nagy értéket képviselő speciális módszereket fejlesztettek ki, amelyek összhangban vannak alapértékeikkel és egyben a további minőségi fejlődés alapját is jelentik.

Mikrofinanszírozással foglalkozó bankok

A mikrofinanszírozó vagy mikrohitelzési bankok főként azzal foglalkoznak, hogy olyan, a pénzügyi szektor normál standardjai szerint hitelképtelen vállalkozásokat finanszírozzanak, amelyek esélyesek arra, hogy ez által megteremtik jövedelemteremtő képességük alapjait. Ez a módszer nem új, mégsem hasonlítható össze azzal a mozgalommal, melyet Friedrich Wilhelm Raiffeisen indított Németországban (később, a 19. században ebből fejlődtek ki a hitelszövetkezetek). Mai formájában a Grameen alapítványhoz, - bankhoz kötődik, amelynek a Nobel békedíjas Muhammad Yunus professzor dolgozta ki a koncepcióját. Személyét és a Grameen bankot érték támadások az elmúlt években, de a legfontosabb az, hogy a mikrohitelzési intézmények száma világszerte több mint 10000, így több millió pénzügyi vállalkozás, családok és közösségek számára juttatják el az alapvető képzés és a közösségépítés módszereinek megismerési lehetőségeit. Némely intézmény ahhoz is elég tőkeerős, hogy szociális bankokat támogasson, azok tartópillérévé váljon. Ilyen például az Oikocredit, amelyet az Egyházak Világtanácsa alapított 1975-ben. Vagy akár a Triodos Mikrohitelzési Alapok (1994 és 2002). A Grameen Banktól eltekintve nagyon fejlett mikrofinanszírozási intézmények a Brac Bank (Banglades és Afganisztán), Basix (India), Aceda Bank (Kambodzsa), Mibanco (Peru), Findesa (Nicaragua), Compartamos (Mexikó), Equity Bank és K-Rep Bank (Kenya) és Centenáriumi Bank (Uganda). A fejlett országokban a szegények vállalkozásainak a finanszírozása más módszereket igényel, mint a fejlődő országokban. Ennek oka az eltérő társadalmi szerkezetben keresendő és az

individualizmus nagyobb súlyában. Az Adie (Association pour le droit à l'initiative économique) amelyet Maria Nowak 1989-ben hozott létre Franciaországban, példája a jó kapcsolatoknak, együttműködésnek a hagyományos bankok, kormányzati és nem-kormányzati szervezetek között. Mindaddig van tér a folyamatos fejlődésre, míg a mikrofinanszírozó intézmények integrálni tudják a közösségi értékeket, a szegénység elleni küzdelem elvi alapjait azzal a sikeres gyakorlattal, hogy a helyi megtakarításokat helyi vállalkozások hitelezésre fordítják. Az olyan kihívások, mint a klímaváltozás, vagy a további gazdasági és társadalmi globalizáció, igénylik is ezt a fejlődést, az okozott problémák megoldásának egyik hatékony módja lehet hasonló intézmények nagy számú megjelenése, a meglévők dinamikusan növekvő hitelkihelyezései.

Esettanulmány: A Triodos Bankcsoport

Egyfajta paradigmaváltást igényel az emberi gondolkodásban, ha a bankok ügyfelei lecserélik az arctalan piacok finanszírozását jó ügyek és a helyi közösség vállalkozásainak pénzzel való ellátására. Mindez innovatív banki gyakorlatot követel. A Triodos bankcsoport a fenntartható pénzügyi intézmények között ismert az ilyen megoldásokról, átvehető példák tömegeiről. A Triodos Bankcsoport egy olyan képviselője az etikus bankoknak, amely küldetéséhez és eredeti törekvéseihez hű maradt és ebben nem vált hiteltelenné. Eközben rugalmasan alkalmazkodott a változásokhoz és folyamatosan növekszik. Ezek teszik ezt a nevet a fenntartható, alternatív bankszektorban egyfajta referenciává. A pénz társadalmi változások eszközéül való használata kétségtelenül friss levegőt jelent a bankszektor számára. A bank több mint 25 éves múlttal tekinthet vissza a kezelt vagyon nagysága meghaladja a 3 milliárd eurót. E vagyon kezelésének folyamata során a bank csak elveinek megfelelő tevékenységeket és szervezeteket támogat, mindközben befektetései mégis kellő mértékben diverzifikáltak. A megtakarításokból fenntartható projekteket, társadalmilag hasznos vállalkozásokat finanszíroznak. A megtakarítók elkötelezettek a fenntartható vállalkozások, az etikai szempontból kiválogatott papírokat tartó alapkezelés, fenntartható private banking irányában. A tevékenységek részletesebb bemutatásával együtt sor kerül az emberi erőforrás menedzsment és a szervezeti felépítés leírása is; ennek célja, hogy megmutassa, hogy az etikus közelítés integrálható az üzleti és szervezeti folyamatokba.

1. Hitelezés és befektetés

Ha nem tekintjük az alapkezelő tevékenységet, a Triodos Bank által a különböző projekteknek kölcsönzött összeg 2013-ban 3544 millió euró volt¹⁷ és mintegy 4000

17 <http://annual-report.triodos.com/en/2013/servicepages/filelibrary/files/collection.php>

projekt, szervezet, vállalkozás részesül ezekben, öt európai országban. E hitelek 4 ágazatot és 16 alágazatot érintenek. Az egyik legfontosabb terület a környezet védelme. Lényeges területek még a szociális jellegű vállalkozások, a kultúra. Az alágazatok közül kiemelt szerepe van a bioélelmiszerek előállításának, a megújuló energiaforrásoknak, a lakásszövetkezeteknek, az oktatásnak, művészetnek. A bank körülbelül 60 mikrofinanszírozó intézménynek is hitelez, 30 országban (Ázsia, Afrika, Dél-Amerika), támogatja a fair trade mozgalmakat, illetve általában a tisztességes kereskedelmet és kereskedelmi fejlesztési együttműködéseket világszerte (Frans de Clerk, 2010). Így elmondható, hogy a Triodos bankcsoport tevékenysége globális. A bank környezeti, társadalmi és etikai befektetési alapokat kezel. A hitelezési politika pozitív és negatív kritériumokat egyaránt meghatároz ahhoz, hogy tevékenysége vitele közben elveikhez hű és következetes maradjon. Pozitív kritériumok: kulturális, társadalmi, vagy környezeti értékeket hordozó projektek, amelyek esetében mindehhez pénzügyi feddhetetlenség társul. A negatív kritériumok: nem fenntartható termékek és szolgáltatások, külön nevesítve a nukleáris energia, környezetre veszélyes anyagok, fegyveripar, valamint a nem fenntartható munkafolyamatok például intenzív mezőgazdasági termelés, géntechnológia, munkavállalói jogokat sértő szervezetek.

Alábbiakban áttekintésre kerülnek a hitelezési politika legfőbb elemei. A bank hitelállománya teljes egészében küldetés alapú (etikai, szociális és a küldetés függvényében fejlesztési szempontú), ebben hasonlít a fenntartható bankszektor többi tagjához, de nagymértékben eltér a hagyományos banki gyakorlattól, ahol a hitelezés etikailag semleges:

- szelektív hitelezés: azzal, hogy egyértelműen meghatározzák, hogy mely területeken, mely alágazatokban nyújtható hitel, eleve csökkentik annak lehetőségét, hogy a hitelt felvevők tevékenysége jelentős negatív hatásokkal járjon az emberek életminősége vagy a környezet szempontjából.
- A hitelezési feltételek szigorúak, nyilvánosan elérhetőek, csak úgy, mint a kockázattőke-befektetések elvei, a befektetési alapok és egyéb vagyonkezelési tevékenység folytatásának szabályai. A kritériumokat rendszeresen felülvizsgálják és a piaci változások és trendek tekintetében finomítják és fejlesztik.
- a hitelezési tevékenység átláthatósága rendkívül magas, tevékenységükhöz kapcsolódó adatokat és rendszeresen, folyamatosan publikálják
- a hitelek odaítélésekor a bank a megbízhatóság mellett a hitelt kérelmező szervezetek motiváltságát, elkötelezettségét is vizsgálják.

2. Megtakarítás, tanácsadás, „szűrési” szolgáltatások

Az üzletág művelése feltételezi a magas fokú átláthatóságot, hiszen e bank esetében (és ez a fenntartható bankszektorban elterjedt gyakorlat), arról van szó, hogy

az ügyfél meghatározza, mire adja a pénzét, azaz a bank milyen célt finanszírozhat belőle. Ez a megtakarító ügyfeleket arra ösztönzi, hogy érdeklődjenek, fejlesszék ismereteiket, aktívan foglalkozzanak a szociális vállalkozások és más hitelfelvezők tevékenységével és esetleg résztvevői is legyenek hasonló projekteknek. A kulturális területeken és az etikai szempontból még alakuló részterületeken a bank befolyásolhatja a fejlődés, fejlesztések irányát, hiszen a bank private banking ügyfelei személyes tanácsadást igényelhetnek az etikai megfontolások tekintetében csakúgy, mint a kockázatok vagy megtérülés terén. Befektetési alapkezelés tekintetében a Triodos Bankcsoport a legszigorúbb szabályokat alkalmazza. Csak a szigorú szűrőn átjutott befektetések azok, amelyek helyet kaphatnak a portfóliókban. Ezt a szigorú szűrési rendszert arra is használja a bankcsoport, hogy szűrési tanácsadást, szolgáltatást végez más bankok, nyugdíjalapok és intézményi befektetők számára.

3. Emberi erőforrás menedzsment

A Triodos Bankcsoport nagy figyelmet fordít a felvételi-, belső értékelési eljárás, képzési programok során munkatársai motivációira, elkötelezettségére. Vitákat és véleménycseréket kezdeményez körükben, ezzel pedig abba az irányba tereli őket, hogy a minél inkább sajátjukká vált, személyes meggyőződésük összhangban álljon a bank küldetésével. A bank munkatársai számára folyamatos ösztönzést jelent, hogy a döntéshozás aktív résztvevői. Mindezt folyamatos információáramoltatással, vitákkal éri el. Olyan tanácskozásokkal melyeknek időnként egyetlen célja a közös elmélkedés. Saját, kreatív ötletgyűjtési módszereket alkalmaz. A bérezés az értékelési rendszeren alapul. A vezetők pedig önként is vállalnak korlátozásokat, de a legalacsonyabb és legmagasabb fizetés mértéke közti különbség szigorúan szabályozva van.

4. Szervezeti felépítés

A Triodos Bankcsoport fő célja „banki szolgáltatások nyújtása olyan vállalatok, vállalkozások számára, melyek hozzájárulnak a társadalmi megújuláshoz, tevékenységük nem sérti az elvet, mi szerint minden ember egyenlő jogokkal rendelkezik, képes szabadon fejlődni, felelős embertársai iránt és belátja tettei következményeit”.

A szavazati jogokat a Triodos Bank éves rendes közgyűlése gyakorolja. A Triodos Bank részvényei fölötti ellenőrzést egy alapítvány (SAAT) gyakorolja és felügyeli, hogy a bank következetesen kövesse vezérelveit – elősegítve ezzel identitásának megőrzését. A Triodos Bank 2001-ben megfogalmazta a Global Reporting Initiative-t (GRI), hogy lefedtesse az integrált éves jelentések szabályait, útmutatóul szolgáljon azoknak. Ekkor tette ugyanis közzé az első ilyen éves jelentést, amely kiterjedt a környezeti, társadalmi és gazdasági kérdésekre

is. Azóta már több mint 50 bank készít fenntarthatósági jelentéseket, amelyhez felhasználják GRI útmutatásait. Kimondottan elvi okokból a Bank ügyfelei számára helyeket kínált az Igazgatóság, a felügyelő bizottság és a SAAT kuratórium tagjai között (részvényopció nélkül). A bankcsoport integrált módon szerveződik, mind helyi, mind nemzetközi szinten, speciális tevékenységi köreit külön-külön üzleti egységekhez rendelve. Ez a strukturáltság szükséges ahhoz, hogy az etikai szempontokat a bankcsoport mérlegelni tudja valamennyi tevékenységi körben és helyi, valamint globális szinten is (Frans de Clerk 2010).

Bár a magán-fejlesztési bankok, a mikrofinanszírozó bankok és az etikus, környezeti és szociális bankok továbbá az etikus alapok mind különböznek az általuk hangsúlyozott értékekben, ügyfeleikben, vállalati kultúrában, mégis közös bennük, hogy banki, befektetési tevékenységet gyakorolnak úgy, hogy küldetésük az emberi fejlődést, a magasabb minőségű életet kívánja elősegíteni. A köztük levő viszony fő vonása nem a versengés, hiszen egymást kiegészítve szolgálják e cél elérését. Valamennyien úttörőknek számítanak az értéksemlegességen alapuló banki szektor túlsúlyával jellemezhető világban. Kinyilatkoztatott szándékuk, hogy a társadalmi hozzáadott értéket tartják szem előtt – önmagában is társadalomformáló erővel bírhat. Az etikus bankolás története egyben annak a folyamatos kutatásnak a története, hogy hogyan lehet összhangba hozni a banki gyakorlatot bizonyos társadalmi, etikai elvekkel. Az etikus bankok együtt fejlődtek ki olyan 20. és 21. századi tendenciákkal, fogalmakkal, mint a civil társadalom, új társadalmi osztály, a kulturális kreatívak, növekvő fogyasztói tudatosság, társadalmi igazságosság, környezetvédelmi mozgalmak, szociális gazdaság.

Vannak olyan kérdések, amelyek folyamatos figyelmet igényelnek:

A fenntartható banki szektor képes lesz-e valaha jelentős súlyt elérni a pénzügyi piacokon? Jelent-e valaha kihívást a vele való verseny a hagyományos banki szektor számára? A hagyományos banki szektor mennyiben alakul át a hatásukra? Valóban rendkívüli lehetőséget jelent-e a szektor a társadalmi megújulásra? A hagyományos vagy az etikus banki gyakorlat a modern társadalom számára a vonzóbb, a jövő társadalma számára pedig melyik lesz az elfogadottabb? Hatással lesznek-e szélesebb körben a vállalati fejlesztési elvekre az etikus bankszektor alapelvei? Az etikus bankolás beépülhet-e a hagyományos banki folyamatokba ezáltal feleslegessé téve annak önálló intézményesült formáit? Képesek lehetnek-e ezek az alapelvek, amelyek a bizalom, erkölcs, felelősség talaján állnak, vonzóbbá válni mint az ezzel ellentétes, ellenőrizhetetlen, túlhajszolt, minél magasabb növekedési ráták elérése?

Az etika sokkal inkább, mint bármikor korábban, személyes választás, magartás és a felelősség vállalásának kérdése. Az emberek mind többen és többen

válnak útkeresőkké, értékeket keresnek, amelyeket követni érdemes mindennapi életük során. Mivel kortársak, egy időben haladnak saját útjukon, de megvan a lehetőség az összekapcsolódásra, az együtt haladásra is. Nem csak sikeres kétvagy többoldalú együttműködést, hanem hálózatokat, akár nemzetközi hálót is lehet kiépíteni és számos formában lehet erősíteni a társadalmi kohéziós erőket. Az etikus banki szolgáltatások, termékek, folyamatok kiváló eszközei, kiszolgálói lehetnek e formálódó, közösségi céloknak.

Irodalom

- Demeter Endre – Hajdú Zita – Székely Levente: Civil Markok - a civil szervezetek többforrású hitelezésének lehetőségei, nemzetközi modelljei, in: Kút tükör I., 2010. június
Letöltve: Tükörterem egyesület honlapja, 2014. 09. 10.
http://tukorterem.hu/sites/default/files/project/civil_szervezetek_toebbforsasu_finanszirozasa/kt_civil_markok.pdf
- Frans de Clerk, (2010): Ethical Banking, In: Networking Social Finance, 16-33. o.
Letöltve: 2014. 09.10.
http://www.social-banking.org/fileadmin/isb/Artikel_und_Studien/Networking_Social_Finance_Beck_Kaeufer_Vandemeulebrouke.pdf
- Juhász Zita (2013): A magyar nonprofit szektor jelen és jövője a finanszírozás tükrében, Budapest, Arisztotelész Kiadó.
- Kumin Ferenc (2006): Kapacitásépítés – új törésvonalak a világgazdaságban, Világosság, 2006/5. 57. o.
- Max Weber (1982): A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme, Gondolat Kiadó, Budapest,
- Nancy L. Mary (2012): A szociális munka szerepe a jövőben, 27. o. , In: Szekszárdi Szociális Műhelytanulmányok 4. Térség, közösség, Minőség. Szekszárd.
- Sustainable Banking – History and Current Developments, EMES-SOCENT Conference Selected Papers, ECSP-LG13-39
Letöltve: EMES International Research Network, 2014. 09.10. <http://www.emes.net/what-we-do/publications/conference-papers/4th-emes-conference-emes-socent-selected-conference-papers/sustainable-banking-history-and-current-developments/>
- Triodos Bank, 2013. Annual Report Letöltve: Triodos bank honlapja, 2014. 09.10.
<http://annual-report.triodos.com/en/2013/servicepages/welcome.html?osc=AT-brandbox-Annual%20Rep2013-left>